

3. Джалиль М. Избранное / Муса Джалиль ; [сост. С. Імбовиц]. – М. : Прогресс, 1981. – 206 с.

4. Українська літературна енциклопедія : [в 2-х томах] / [упоряд. І. Дзевєрін та ін.]. – Т. 1. – К. : УРЕ, 1988. – 536 с.

Стаття надійшла до редакції 17.05.2011

Л.Бондарь

ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ВРЕМЯ, ПРОСТРАНСТВО И ХРОНОТОП В СТИХОТВОРЕНИЯХ ЗАРУБЕЖНЫХ АВТОРОВ

Предметом статьи является критическое осмысление категорий художественного времени, художественного пространства и художественного хронотопа. Анализируются особенности часо-пространственных отношений в поэтических произведениях зарубежных авторов.

Ключевые слова: время, пространство, хронотоп, стихотворения.

L.BONDAR

ARTISTIC TIME, SPACE AND HRONOTOP IN RHYMES OF FOREIGN AUTHORS

The paper centers on the peculiarities of time, space and hronotop correlations. It analyses the peculiarities of time and space correlations in poetic works of foreign authors.

Key words: time, space, hronotop, poems.

УДК 82 – 1 (045)

Володимир ВАРЕНКО

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ХРИСТИЯНСЬКИХ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ В ПОЕМІ «ОДЕРЖИМА» ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Статтю присвячено дослідженню проблеми використання християнських моральних цінностей в поемі «Одержима» Лесі Українки, переосмислення їх біблійного звучання. Аналіз поеми свідчить, що поетеса в образі Міріам втілила найкращі моральні якості людини, яка по-справжньому виконує найголовнішу Господню заповідь – заповідь Любові.

Ключові слова: духовність, мораль, християнські моральні цінності, ідеал, любов.

*Як я умру, на світі запалає
Покинутий вогонь моїх пісень,
І стримуваний племін засяє,
Вночі запалений, горітиме удень.
Леся Українка*

Існує певна закономірність: тільки з плином часу, прожитих років (на рівні особистості), починаємо розуміти якісь глибинні

філософські речі... Говорячи про Лесю Українку, роздумуючи над її творчим феноменом, годі й мріяти досягнути вершини її поетичного мислення, її інтелекту, всеосяжність і неминучість проповідуваних нею духовно-моральних цінностей. Чи не тут криється одвічна загадка її привабливості, постійної потреби в духовному спілкуванні з нею?! Геніальна дочка українського народу завжди буде вести за собою мислячих, небайдужих, шукаючих істину... Якби там спекулятивно (особливо в радянські часи) не охрещували її наполегливий і запальний пошук ідеалів як революційність, насправді все то було палким прагненням якнайскорішого утвердження справжніх моральних цінностей як у конкретно взятій людині, так і в суспільстві загалом. Ця переконаність не була декларативним проповідуванням догм, а ґрунтувалася на знанні Духа, біблійних істин, християнських моральних цінностей.

Людина і віра, свобода і обов'язок, щастя і пошук ідеалу, любов і ненависть, вірність і зрада – ці цінності завжди хвилювали Лесю Українку, завжди вони хвилювали і хвилюватимуть її читачів, кожного з нас. Поетеса непохитна у своєму прагненні знайти істину, хай вона навіть суперечить загальноприйнятим канонам і правилам. Тверда, переконлива віра в людину, в її високе покликання, торжество християнських істин — головний рушій її непохитності, її незламності... Саме ця віра її тримала і дала підстави І. Франку сказати: «...میمоволі думаєш що ся хора, слабосильна дівчина [Леся Українка. – В. В.] – трохи чи не одинокий мужчина на всю новочасну соборну Україну...» [1, с. 271]. Вочевидь, коли більшість чоловіків, її побратимів по перу, в ті часи не знали, про що писати, губилися в безвиході, вона мала і ідеали, і дорогу...

Біблійна тема самопожертви Ісуса заради спасіння людей приваблювала багатьох митців. Але так, як цю історію трактує Леся Українка, пристрасно, емоційно, з глибоким філософським підтекстом, нам, певно, не знайти в світовій літературі. Прочитавши драматичну поему «Одержима», читач отримує таке потрясіння, такий катарсис, духовне очищення, які може дати тільки молитва, спілкування з Богом. Сама тема поеми – самозречення Міріам в ім'я любові до Месії, бо любов до Нього сильніша за смерть – унікальне явище в українській літературі. Так могла написати тільки Леся Українка. І знову цитуємо І. Франка: « У самої [Лесі Українки. – В. В.] наболіло на душі чимало, у самої поетичне слово доспіло і сиплется, мов золота пшениця...» [1, с. 254].

Про те, що на душі справді наболіло і тематика поеми їй небайдужа, говорить і передісторія написання твору. Історія з «одержимою» описана значно раніше, в невеликій за обсягом, але геніальній за звучанням поезії «Жертва». Апостоли, вечерявши з Месією перед Його стратою, дивуються і не розуміють, навіщо якась жінка, «одержима», якій «дав колись поміч Месія», принесла для Нього пахучої олії, «що не годилась ні в страву, ні в лампу до світла». За їх глибоким переконанням – жертва була непотрібна, бо «їх Месія не звик до царської розкоші». Проте на їх подив, Месія прийняв від жінки і олію, і її «гарячії сльози». Більше того, Він звернувся до апостолів: «дайте їй спокій, тій жінці...» [3, с. 190]. Такий кінець твору може говорити тільки про одне – Месія розуміє її вчинок і приймає її дари. Проте певна інтрига дії залишається: чи то все робиться з жалю до жінки, чи то справді необхідна данина і жертва?! Очевидно й інше – для самої «одержимої» то не має ніякого значення, головне бути щирою і відданою своєму Вчителю, любити Його «всім серцем і всією душею». Проте, любов Міріам у поемі «Одержима» – це не покірنا любов. Вона не може сприйняти ті вимоги й моральні імперативи Ісуса, в правомірності яких не переконалася через досвід власного серця. А патріархальний ідеал любові – це зразок любові покірної, який і демонструє в Гетсиманському саду Месія. Саме тому літературознавці ще за радянських часів зарахували поетесу до запеклих атеїсток: «У цьому творі [«Одержима». – В. В.] Леся Українка пристрасно викриває реакційну християнську філософію всепрощення, покори...» [2, с. 85]. З погляду сьогодення доводити релігійність Лесі Українки немає ніякої потреби – вона сама це довела своїми творами: «Свята ніч», «Саул», «Ізраїль в Єгипті», «В небі ми жодного доброго батька не маєм...» та іншими.

Отже, звернемося безпосередньо до поеми. Центральний конфлікт твору – *конфлікт між почуттям і переконанням*. Головна героїня поеми, Міріам – людина надзвичайної сили волі, віри, яка ніколи не стане на шлях компромісу із совістю, ніколи не зрадить, її любов до Месії сильніша за смерть. Вже на початку твору ці прекрасні риси її характеру читач спостерігає в розмові Міріам з Месією. Ісус іде на смерть заради порятунку всього людства. Але чи варті люди такої самопожертви? Ось питання, що бентежить і хвилює Міріам. А ще – велике співчуття до Христа:

... О, яка ж то кара
Месією, що світ рятує, бути!

*Всім дати щастя і нещасним бути,
Нещасним, так, бо вічно самотнім* [5, с. 299].

В «Одержимій» Месія та Міріам не можуть дійти згоди у трактуванні основоположних буттєвих і етичних понять, як-от «Бог» і «людина», «віра» і «щастя», «любов» і «ненависть».

Самозречена у своїй любові жінка не може поступитися лише одним – власною свободою вибору, яка лише й уможливіє любов. Для Міріам любов – це результат індивідуального вибору, це почуття до обранця. Неможливість порозуміння стає очевидною вже при першій розмові. Всезнаючий Месія пропонує жінці як найнеобхідніший – дар спокою. Але вона від цього дару відмовляється, бо її душа вже спалена чи то ненавистю, чи то любов'ю. Така одержимість для Міріам незрівнянно дорожча від зцілення:

*...так я узбрюся в свою ненависть,
як вартовий коло царської брами,
що радий вихопить на кожного свій меч,
хто тільки зле замислить на владаря* [5, с.307].

Стосовно конкретного людського життя почуття й душевні стани сприймаються у нерозривній опозиційній роздвоєності. Це поняття любові і ненависті, свободи і залежності, близькості і відчуженості, віри і безвір'я, рабської покорності і боротьби. Месія з божественної перспективи вічності нав'язує поняття любові, спокою, залежності як абсолютні, позбавлені опозиційних пар. Любов до ближнього, спокій у блаженній безтривожності, залежність від Бога – абсолютні. Щодо них ні про який особистий вибір не може йтися. Цього Міріам не приймає. Сила земного почуття могутніша за всі раціональні доводи:

*Я всіх і все ненавиджу за нього:
і ворогів, і друзів, і юрбу,
отой народ безглуздий, що кричав:
«Розгни його, розгни!» - і той закон
людський, що допустив невинно згинуть,
і той закон небесний, що за гріх
безумних поколінь вимагає
страждання, крові й смерті соромної
того, хто всіх любив і всім прощав* [5, с. 312–313].

На глибоке переконання Міріам, заради любові можна загинути, кров'ю викупити життя обраного. Але не можна забути про різницю між добром і злом у людському вимірі. Відмова від ненависті спричинили б для Міріам і згасання любові, бо не можна віддати душу, пожертвувати собою і за обранця, й за його ворогів. Тоді

зникає саме поняття обраності, не протиставлене поняття відкинутості:

*... О сине Божий!
Нехай в моїм житті все, все неправда,
та вір мені, що я тебе любила.
Чи ти гадав, – що я зреклась себе?
Зреклась! Я прокляла себе і душу,
ту душу, що не хотів прийняти Месія
собі на жертову. Де ж це більше горе,
як не могли віддати за друга душу?...[5, с. 314].*

Лицемірство, двоєрушність, рабська покiрність долі так званих «прихильних друзів» вражає Міріам, не дає їй спокою, до якого так закликав Ісус:

*Тут завтра прийдуть ті прихильні друзі,
що тричі відікалися від нього,
і та родина, що ніколи в ньому
не бачила пророка; прийдуть, здіймуть
його з хреста, – бо вже ж він не живий
і більше мучитись заних не зможе, –
покроплять м'якими слізьми й лагідно
сповють у хустки, понесуть покiрно
під наглядом ворожих вояків,
сховають у печері й розійдуться [5, с. 313].*

Для Міріам понад силу не тільки що виправдати такі дії «друзів», а навіть зрозуміти їх. Чого тут більше – природнього страху, рабської покори, чи набутої приреченості до гріха і зла?! Відвертим знуцанням над святими почуттями Міріам звучать слова-відповідь Йоганни на її заклик пролити кров за Месію:

*Прол'єм, як буде треба, –
Тепер не час [5, с. 315].*

Йоганна й Міріам демонструють різні шляхи до християнського ідеалу – через абсолютну покору та через жертвону загибель в ім'я заповіданої всевишньої любові. Йоганна – ідеальна християнка, що не порушує жодної букви закону. Йоганна й Міріам безоглядно віддані Христу, сповідують дві позиції у ставленні до християнства: патріархальну і модерну. Перша сповідує пасивність і богобоязнь. Міріам, приймаючи сутність релігії, відкидає її рабських дух, звинувачуючи послідовників Христа у бездіяльності, а по суті – в зраді:

*Усі ви допустили, щоб Месія
кривавий викуп дав за ваші душі.
і вам прийняти його було не тяжко?
Віддячились ви, правда, хто слъзозю,
хто щирою до ворогів любов'ю... [5, с. 317].*

Кульмінаційний момент твору – це закидання камінням і саможертвна смерть Міріам в ім'я все тої ж таки любові до Христа. Міріам власним прикладом показала, як треба любити посправжньому, своїм вчинком дорівнялася до Месії:

*Месіє! Коли ти пролив за мене...
хоч краплю крові дарма... я тепер
за тебе віддаю... життя... і кров...
і душу... все даремне!.. Не за щасття...
не за небесне царство... ні... з любові!* [5, с. 318]

Контрастне протиставлення саможертвної любові Міріам на фоні покірної і рабської любові «прихильних друзів» роблять кінцівку поеми надзвичайно драматичною і емоційною. Зрештою дослідники за нею роблять висновок про весь твір: «Ця поема надмірної, всепоглинаючої любові, твір високої поетичної сили і емоційної наснаги» [4, с. 309]. Важко не погодитися з цими словами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Франко І. Леся Українка : [збір. творів у 50-ти томах]. – К. : Наук. думка, 1981. – Т. 31.
2. Історія української літератури (кінець XIX – початок XX ст.): [за ред. Н. Й. Жук, В. М. Лесина, С. М. Шаховського]. – К. : Вища школа, 1978. – 392 с.
3. Слово благовісту : антологія української релігійної поезії. – Львів : Світ, 1999. – 784 с.
4. Степанишин Б. І. Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка в школі : метод. посібн. для вчителів. – К. : «Проза», 1998. – 384 с.
5. Українка Леся. Вибране. – К. : Школа, 2003. – 367 с.

Стаття надійшла до редакції 01.06.2011

V. VARENKO

REINTERPRENFNION OF CHRISTIAN MORAL VALUES IN LESYA UKRAINKA'S "ODERZHUMA" ("THE POSSESSED")

The article researches the use of Christian moral values in Lesya Ukrainka's poem "Oderzhuma" ("The Possessed") and reinterpretation of their Biblical meaning. The analysis of the poem shows that in the character of Miriam the poet embodied the highest moral virtues of a person who truly keeps God's principal commandment, the commandment of Love.

Key words: spirituality, morality, Christian moral values, ideal, love.